

ЧЕРНЦОВА Олена Вадимівна,

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри зарубіжної літератури і класичної філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна; e-mail: e.v.cherntsova@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1579-7070>.

ВАН Лілі,

аспірантка кафедри зарубіжної літератури і класичної філології філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна); e-mail: lilychuqiji@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5599-942X>.

УНІВЕРСАЛЬНЕ Й НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНЕ У ЗМІСТІ АКСІОЛОГІЙНИХ КОНЦЕПТІВ 凌 Ї 懶 [LÁN]

Анотація. *Мета* роботи — виявити універсальне й національно-специфічне у змісті російського та китайського концептів. *Об’єктом* вивчення обрано концепти 凌 Ї 懶 [lǎn / лань] як ментальні та лінгвокультурні феномени. *Предметом* дослідження є виявлення національно-культурної специфіки російського та китайського концептів 凌 Ї 懶 [lǎn / лань]. *Результатом* проведеної роботи є виявлена національно-культурна специфіка указаних російського та китайського концептів-відповідників. З’ясовано складну смислову структуру концептів 凌 Ї 懶: досліджено етимологію слів-репрезентантів, історичний план концепту; простежено зміни в семантиці російських і китайських репрезентантів. Застосовавши методи семантичного та словотвірного аналізу слів-репрезентантів виявлено когнітивні ознаки, що формують ядро концептуальних значень: понятійний і оцінний складники змісту концепту. Здійснено лінгвокогнітивний аналіз полісемії прикметника 懒ивий, реконструйовано стереотипний образ ледачої людини; виявлено стереотипні уявлення про ледачу людину, концептуалізовані у російській і китайській фразеології, здійснено лінгвокогнітивний аналіз культурних моделей російської та китайської мов. На *матеріалі* текстів російської та китайської словесної культури з когнітивного та лінгвокультурологічного поглядів осмислено соціальні й національні стереотипи, пов’язані з лінощами. Зроблено *висновок* про те, що два протилежні способи концептуалізації поняття 懒 у російській культурі відображають парадоксальність настанов, на відміну від однозначно спрямованої аксіологічності поняття 懒 у китайській лінгвокультурі. *Практичне застосування* результатів дослідження полягає у можливості їх використання у перекладах російської художньої, філософської, релігійної літератури китайською мовою, а також для викладачів російської мови, які працюють зі студентами-китайцями.

Ключові слова: концепт, концептуалізація, когнітивна інтерпретація, національно-культурна специфіка, мовна картина світу, лінгвокультурологія, дискурс, концепти 凌 Ї 懶.

Актуальність дослідження визначає те, що концепт 凌 Ї 懶 і його відповідники в інших мовах належать до універсальних, але мають національно-культурну специфіку, як, наприклад, у російській і китайській мовах. Досліджуваний концепт характеризується великою значущістю в концептосфері мови і культури, оскільки належить до складної системи духовно-моральних і морально-етичних цінностей народу. Концепт 凌 Ї 懶 та його відповідники є важливими для розуміння національного характеру, менталітету, соціальних і національних стереотипів поведінки. Оскільки «колективна» особистість, колективна підсвідомість виражаються в мові — у значеннях слів, метафоричних виразів, прислів’їв, змісті текстів художньої літератури, — аналіз мовних засобів сприяє виявленню ознак концепту і моделюванню його змісту найпростішим і найнадійнішим способом.

Формулювання завдань. *Мета дослідження* полягає в тому, щоб виявити національно-культурну специфіку російського концепту 凌 Ї 懶 у зіставленні з його китайським відповідником 懒. Для досягнення цієї мети ми, по-перше, розглянули історію слів-репрезентантів концептів, визначили співвідношення історичного (пасивного) і актуального смислового планів цих концептів; по-друге, на базі семантичного та словотвірного аналізів слів різних частин мови, які становлять лексико-семантичну парадигму концепту, виявили когнітивні ознаки, що формують ядро концептуальних значень: поняттєвий, оцінний складник змісту концепту; по-третє, реконструювали стереотипний образ ледачої людини із залученням лінгвокогнітивного аналізу полісемії прикметника 懒ивий; по-четверте, визначили стереотипні уявлення про ледачу людину, концептуалізовані в російській і китайській

фразеології, здійснили лінгвокогнітивний аналіз культурних моделей російської та китайської мов; по-п'яте, із залученням когнітивного та лінгвокультурологічного підходів осмислили соціальні й національні стереотипи, пов'язані з *Лінню*, на матеріалі низки класичних текстів російських і китайських авторів, а також народних казок.

Методологічним підґрунтям дослідження обрано лінгвоконцептологічний підхід, який сприяє можливості максимально повно відібрати склад мовних засобів, що репрезентують концепт, описати семантику слів-репрезентантів, застосувати когнітивну інтерпретацію результатів лінгвістичного аналізу, змодельовати зміст досліджуваного концепту як ментального феномену в його національній ідентичності, визначити місце концептів *Лень* і 懒 у відповідних національних концептосферах тощо. Використано такий термінологічний інструментарій: «мовна картина світу», «концепт», «поняття», «слово», «внутрішня форма», «значення», «полісемія», «цінність», «оцінка», «конотація», «стереотип», «концептуальна метафора», «концептуалізація», «когнітивні ознаки», «когнітивна інтерпретація», «асоціативно-вербальна модель» тощо.

Виклад основного матеріалу. Реалізуючи перше завдання дослідження, у роботі проаналізовано історію слів-репрезентантів концепту, визначено співвідношення історичного й сучасного смислового планів концептів *Лень* і 懒; зіставлено отримані дані. На підставі даних етимологічних словників встановлено, що внутрішня форма слова *лень* (вихідна семантична ознака) пов'язана з когнітивними ознаками: 'лежати', 'відпочивати', 'спати (сон, сонливий)' і, як наслідок, 'не працювати, байдикувати'. У змісті обох концептів (російського й китайського) виявлено понятійне й оцінне ядро, пов'язане з універсальними людськими цінностями, які визначає соціальна природа людини, та історично мінливу периферію, зумовлену різноманітними культурно-історичними чинниками. У матеріалі обох мов виокремлено ключові когнітивні ознаки: 'лежати', 'відпочивати', 'спати', 'їсти', — на базі яких ми реконструювали вихідний концепт-архетип. Ці ознаки є результатом пізнання носіями мови стереотипної поведінки ледачої людини в реконструйованій ситуації 'ледача людина воліє лежати, відпочивати, спати'. Специфіка внутрішньої форми, іконічно відображеної в китайських словах, пов'язана з розумінням *лінощів* як якості, властивої жінкам. Внутрішня форма старого китайського ієрогліфу свідчить, на наш погляд, про опозицію концептів *Чоловік* і *Жінка*, відображаючи закріплені оцінки 'повага до чоловіка' і 'презирство до жінки'. У давнину жінки, які займалися домашньою роботою: прибиранням, пранням, приготуванням їжі, вихованням дітей, — повністю матеріально залежали від чоловіків. Жіноча робота вважалася легкою, менш цінною, ніж чоловіча. Завдяки своїм фізичним перевагам: силі, витривалості, — чоловіки були основними підприємцями в сільськогосподарській діяльності, тоді як жінки не могли виконувати важкі сільськогосподарські роботи. Тому чоловіки вважали жінок лінивими. Зіставлення історичних і сучасних ієрогліфів показує, що актуальний шар семантики концепту тісно взаємопов'язаний з історичною епохою та принципово мінливий, що відбивається в архаїзації значення 'жінка': у структурі сучасного китайського ієрогліфа цей елемент зник [1].

Факти російської та китайської мов свідчать як про схожі, так і про відмінні риси щодо концептів-відповідників *Лень* і 懒: значення китайського слова 懒惰 [lǎnduò] і російського *лень* частково збігаються, позначаючи і психологічну відсутність бажання працювати, робити що-небудь, і фізичний стан млявості, сонливості, апатії. На відміну від китайського, російське слово позначає також раціональну настанову, небажання людини виконувати безглузді дії, витрачати сили даремно.

Витоками лінгвокультурного концепту *Лень* є міфологічні, релігійні, національно-традиційні уявлення й образи, органічно пов'язані з культурою суспільства та його історією. Витоки образних фразеологічних значень сягають дохристиянської міфології: вирази російської мови *лень одолела*, *лень нашла*, *лень насунулась*, *лень напала*, *лень навалилась*, *лень обуяла* пов'язані з язичницькими уявленнями, відповідно до яких якості, стан людини, модель її поведінки персоніфікувалися в міфологічних істотах. У стародавній слов'янській міфології *лінь* усвідомлювалася як сила, що сковує й паралізує волю людини за однієї тільки думки про напруження в роботі, бо труднощі завжди лякають, і людина не наважується розпочати справу.

Релігійно-моральне трактування *лінощів* уперше подав Володимир Мономах у «Повчанні до дітей» (1117 р.). Упродовж кількох століть співіснувало два уявлення про *лінь* / *лінощі*: церковне і народне, традиційне, проте межа між ними була рухливою.

Серед інших гріхів *зневіра (лінь)* згадується в Біблії, у Першому Посланні Іоанна. Релігія дала поштовх новим морально-етичним аспектам у розумінні *ліні* як властивості людського характеру. *Лінь* обмежує людину в досягненні бажаного, припиняє будь-яку активність, змушуючи постійно зважувати, наскільки бажаною є та чи інша річ, чи варто було витрачати зусилля. Це абсолютно нове розуміння волі людини: *лінь* у християнському розумінні викликана лише відсутністю вольового начала.

Реалізуючи друге завдання дослідження, ми проаналізували зміст сучасного смислового поля концепту *Лень*. Воно співвідноситься зі значеннями слів-репрезентантів, які становлять лексико-семантичну парадигму. Засобом вербалізації концепту є синонімічні ряди та словотворчі парадигми. Смислові характеристики концепту полягають в аналізі парадигматичних, синтагматичних і асоціативних зв'язків слів-репрезентантів.

Аналіз словотвірних значень спільнокореневих похідних слів, поданих у словнику О. М. Тихонова, дав змогу виявити оцінні смисли: крім явної негативної конотації, що її виражає більшість слів словотвірного гнізда, наявні лексеми (*ленця, леноватий, ленивенький, ленивенько, ленивец, ленивица*), які містять 'умовно позитивну' конотацію, що підтверджується словниковою стилістичною поміткою 'лагідне'.

Зроблено висновок про те, що спільнокореневі слова різних частин мови описують одну ситуацію по-різному, з різних точок зору, відображаючи різні концептуалізації. Прикметники *ленивий, леноватий, ленивенький*, які різняться конотаціями, позначають конкретні ознаки ледачої людини, що їх спостерігає мовець. Іменники з конкретним значенням (*лентяй, лентяйка, ленивец, ленивица*) є засобом категоризації — фіксують належність людини до класу людей. Аналіз словотвірних значень дієслів дав змогу встановити відмінності в їхніх лексичних значеннях. Відмінності пов'язані з кількісно-часовою і фазисною характеристикою поведінки ледачої людини: 'почати лінуватися' (*залениться*), 'бути / становитися ледачим' (*лениться, лентяйничать, лениветь*), 'стати ледачем, звикнути лінуватися' (*облениться, облениваться*), 'провести короткий / тривалий час, віддаючись лінощам' (*полениться, полентяйничать / пролениться, пролентяйничать*), 'поступово зробитися ледачим' (*разлениться / разлениваться*), 'стати невинувато ледачим' (*излениться / излениваться*), 'інколи поводитися так, як поводить ледача людина' (*полениваться, прилениться / прилениваться, поизлениться*), 'стати ледачим поступово' (*разлениться / разлениваться*).

Іменники з абстрактною семантикою *лень, леность, ленца, лентяйство, лентяйничанье, ленивость* позначають поняття як нерозкладну цілісність, тому з логіко-семантичних позицій важко диференціювати когнітивні ознаки: у ментальній репрезентації поняття існує як єдиний образ, а не як певна сукупність ознак (тлумачення в словниках: 'відсутність бажання діяти, працювати, любов до неробства') [4, с. 50–56].

Семантика всіх слів-репрезентантів концепту *Лінь* пов'язана зі стереотипним образом *ледачої людини*, а також стереотипними уявленнями про її поведінку. Відмінності в семантиці словотвірно пов'язаних слів, подібних за своїми референтними можливостями з огляду на тотожність коренів, полягають у тому, що вони фіксують в описуваній ситуації різні її деталі й по-різному розподіляють увагу слухача, змінюючи в повідомлюваній інформації співвідношення 'фона' і 'фігури'. Для аналізу полісемії використовувемо когнітивістські терміни 'фон' і 'фігура' та відповідну методику [6; 7].

Проведення лінгвокогнітивного аналізу полісемії прикметника *ленивий* дало змогу реалізувати третє завдання дослідження. Унаслідок цього було реконструйовано цілісний стереотипний образ *ледачої людини* як центр сценарного фрейму, що визначає структуру концепту, у якій виявлено три суб'єкти та їхню когнітивну діяльність. Ми з'ясували тип концептуалізації відповідно до кожного контекстного значення прикметника *ленивий*, диференціювали дев'ять значень і запропонували своє розуміння полісемії. Тлумачні словники першим значенням прикметника *ленивий* подають значення 'схильний до лінощів, до неробства; той, хто уникає праці': *ледачий учень, ледачий працівник*. У нашій типології це інферентне значення, зокрема *ленивий*₉. На наш погляд, у його семантиці концептуалізується узагальнений висновок носіїв мови про те, що *ледача людина* через наступні якості: має *ледачий розум*, тому частіше буває *дурною, недопитливою*, а також *товстою, огрядною, величезною, млявою, неповороткою, нерішучою, безініціативною* тощо — є людиною *недбалою, несумлінною*, такою, що *недбало ставиться до своїх обов'язків*. Така людина не приносить користі суспільству, часто живе за рахунок інших людей. Цей висновок формує негативну оцінку та соціально-етичний стереотип — засудження ледачої людини. Соціально-етичний стереотип закладений у такому метависловлюванні: 'не можна бути дармоїдом, потрібно бути працьовитим і відповідальним' [2, с. 64–69].

Реалізуючи четверте завдання дослідження, ми проаналізували семантику і внутрішню форму прислів'їв, підтвердивши при цьому правильність раніше зроблених висновків. У прислів'ях концептуалізовано стереотипні уявлення носіїв мови, що відображають результати спостереження за поведінкою *ледачої людини*. Вони названі перцептуальними значеннями: 'ледача людина багато лежить, довго спить'; 'ледача людина багато сидить, мало і повільно рухається'; 'ледача людина любить поїсти, але не любить працювати'; 'ледача людина нічого не робить руками'. Перцептуальні значення російських і китайських прислів'їв, загалом, збігаються, формуючи образну схему ледачої людини в російській і китайській мовах.

Стереотипні уявлення носіїв мови, отримані в результаті умовивідних висновків, відносимо до інферентних значень: висновок про причинно-наслідковий зв'язок між лінощами та відсутністю необхідного, зокрема їжі й теплого житла; узагальнення — 'ледачий не приносить користі ні собі, ні суспільству'; висновок про причинно-наслідковий зв'язок між працею / лінощами та тривалістю життя людини та деякі інші. Зіставивши інферентні значення в російських і китайських прислів'ях, ми виявили відмінності: російські прислів'я репрезентують висновок про те, що важка праця призводить до хвороб і вкорочує життя людини, а китайські відбивають стереотип 'праця продовжує життя людини, а лень примушує старіти'.

Виявлені відмінності особливостей концептуалізації *Ліні* в російському й китайському мовному матеріалі спричиняє з'ясування причин таких відмінностей. У процесі міркування над можливими

причинами можемо висловити деякі припущення, пов'язані із соціально-історичними обставинами життя російського та китайського народів. По-перше, розглянуті російські прислів'я, дібрані й видані Володимиром Далем наприкінці 50-х – на початку 60-х років XIX століття, присвячені панщині – кріпосній, примусовій праці залежного селянина, який працював у господарстві земельного власника, пана, і тому не був зацікавлений у результатах своєї праці. Порівняймо: *Господской (барской) работы никогда не переделаешь*. По-друге, російському натуральному господарству протягом багатьох століть було властиве общинне користування. Така форма ведення господарства могла породжувати безвідповідальність. У Росії в умовах общинної форми життя можна було не боятися залишитися без засобів до існування. Звідси виникало бажання «ухилитися» від роботи (тобто виявити лінощі) і згодом скористатися плодами чужої праці (утриманство), що широко представлено фразеологічними одиницями, в основі яких семантичне протиставлення зон концепту *Праця* й концепту *Лінь*. За членами общини закріплені різні обов'язки: існувала чітка невідповідність між обсягом роботи й кількістю учасників трудового процесу. Порівняймо: *Один с сошкой, а семеро с ложкой; Семеро одну соломинку подымают; Двое пахнут, а семеро руками машут; Любо глядеть на молотильщиков (только бы самого не заставили)* тощо.

Історія китайського натурального господарства інша: періоди державної власності на землю чергувалися з періодами приватної власності. Загальновідомо, що, починаючи з династії Цинь (221 р. до н. е.), у Китаї було запроваджено приватну власність на землю: селяни платили ренту за постійне користування землею. Це значною мірою стимулювало ентузіазм людей до праці, оскільки завдяки наполегливій праці люди могли жити більш заможнo. У період же феодалізму в Китаї відбувалися зміни земельного ладу. У цю історичну епоху селяни не могли володіти власною землею. Більшу частину їхніх трудових доходів привласнював правлячий клас, що значною мірою позначалося на ентузіазмі селян [4, с. 157–166].

Виявлені відмінності концептуалізації *Ліні* в російських і китайських прислів'ях можна пояснити відмінностями в ментальності, національній психології та культурних сценаріях, які склалися під впливом історії, способів господарювання, побутового устрою, а також релігійних уявлень носіїв мови та культури. Російський культурний сценарій відображає психологію споглядача та мрійника і може бути експлікованим у такому метависловлюванні: «оскільки важка праця призводить до хвороб і вкорочує життя людини, в російському пареміологічному матеріалі звучить виправдання лінощів, а також мрія про те, щоб «Бог дав людині найнеобхідніше, щоб людина могла жити, не займаючись виснажливою працею». Китайський культурний сценарій, навпаки, пов'язаний із уявленнями про те, що їжа, одяг, житло не впадуть із неба, відображаючи стереотип «праця продовжує життя людини, а лінь змушує старіти».

Завдання лінгвокультурологічного дослідження концепту на матеріалі текстів російської словесної культури було націлене на визначення національно-культурної специфіки російського концепту на тлі зіставлення з китайським. Народна свідомість якнайкраще відбивається в народних казках. Ми проаналізували схоже й відмінне у ставленні двох народів до *ледачих людей*: *лінь* категорично засуджують у китайських казках, а в російських виявляються різні, в тому числі протилежні оцінки [5, с. 54–59].

У текстах О. С. Пушкіна слово *лень* виявляє широкий діапазон контекстних (поетичних) значень, не зафіксованих у тлумачних словниках. Для ліричного суб'єкта *Лень* — *подруга, богиня, царюца*; вона *задумчивая, тихая, спокойная, сонная, томная, сердечная, счастливая, беззаботная, свободная* тощо. Стан *ліні* — це умова, необхідна для виникнення натхнення і творчості. *Лінь* стає уособленням *Музи*, тому в текстах Пушкіна слово *лень* уживається винятково з позитивною конотацією: вона асоціюється зі свободою від світської метушні, укриттям-прихистком від клопоту й бід, насолодою, щастям. Стан *лени* концептуалізується за допомогою епітетів *творческая, медленная, счастливая, тихая, спокойная, мягкая, нежная, ласковая, неспешная, мечтательная*.

У текстах російської лінгвокультури подано діапазон авторських оцінок: у байках І. А. Крилова *лінь* — це вада («Муха і бджола», «Орел і бджола», «Мельник», «Бабка і мураха»); персонажів комедії Д. І. Фонвізіна «Недоросток» чітко поділено на позитивних і негативних, а головного персонажа Митрофана показано розпеченим, ледачим, невдячним, дурним, який мріє одружитися з багатою нареченою. Автор засуджує традиційне дворянське виховання і лінощі, «лиху вдачу», «дикість» провінційного дворянства.

Із саркастичним значенням ужито лексему *лень* у творах М. В. Гоголя: це непримиренний, небезпечний ворог людини. Причини лінощів різні: потурання, небажання трудитися або відповідати за будь-кого, будь-що, безтурботність, сибаритство, відсутність волі, сили духу, невміння жити і йти вперед, пияцтво та ненажерливість, апатія. Персонажі гоголівських творів переважно засуджують *лінь* у поведінці інших героїв, але при цьому до власних лінощів ставляться поблажливо.

Художній образ Іллі Обломова не тільки узагальнює деякі риси національного російського характеру (*лінь* і *мрійливість*), але поступово трансформується у символ російської людини взагалі. Образ Обломова має передісторію: у фольклорі задовго до роману Гончарова існував образ *лінивця*, подібний до образу Обломова. Ним є герой билинного епосу — богатир, народний герой-воїн, народний заступник Ілля Муромець, який пролежав на печі 33 роки. Невипадково й Обломова названо

Іллею. Обломов нагадує і Ємелю-дурня з російської народної казки «За щучим велінням». Обломов весь час лежить на дивані, як Ємеля на печі. Якщо *Обломов* — це символ «руськості» як такої, то *Обломовка* — це символ метафізичної Росії, що перебуває поза часом і поза простором. Головна прикмета Обломовки — зупинка історичного розвитку, випадання з часу.

У повісті Ф. М. Достоевського «Записки з підпілля» у змісті уривчастих, часто незв'язних мемуарів зображено безіменного, самотнього, запеклого оповідача. Головний персонаж настільки нещасний і жалюгідний, що вважає: ніби ледача людина набагато краща за ту, про яку взагалі немає чого сказати. Персонаж отримує задоволення від того, що мучить себе та інших. Цю схильність людини слідом за Достоевським вивчає сучасна психологія.

Змістом оповідання «Іонич» А. П. Чехов начебто відповідає на важливі запитання, адресовані російському обивателю: у чому полягає сенс життя; як душевна лінь може згубити людину? Головним персонажем володіє душевна лінь, яка заважає йому жити повним, насиченим почуттями життям, страждати й ненавидіти, заважає боротися з недоліками в людях, які його оточують, і в собі самому. *Душевна лінь* і обивательське середовище, вульгарне і нікчемне, гублять найкраще, що було у Старцева. Чехов показує, як поступово Старцев утрачає все людське, духовно занепадає і замикається у своєму маленькому світі, в якому тепер важливі лише гроші, карти та сита вечерея.

Чеховське іронічне ставлення до *ліні* виражається в оповіданні «Моя вона». У тексті *лінь* постає в образі жінки, зокрема поганої дружини. Критика *ліні* ґрунтується на критиці поганої дружини: *лінь*, як і погана, марнотратна дружина, призводить до розорення персонажа; забирає в нього кар'єру, славу, майбутнє. Чеховський персонаж відчуває надмірну владу *ліні* над собою, усвідомлює її згубний вплив на собі, однак не докладає жодних зусиль, щоб протистояти лінощам, «розлучитися» з ними. Читач відчуває глузування над безвіллям персонажа, над його вподобаннями, його залежністю від власної ліні. Читач відчуває підтекст: не можна ставати заручником власної ліні.

Висновки. Лінгвокультурологічний аналіз змісту художніх текстів дав змогу побачити широкий діапазон авторських оцінок *ліні* та зробити висновок про амбівалентність оцінок *Ліні* в російській лінгвокультурі. Протилежні за знаком оцінки *Ліні* можуть бути пов'язані з різними концептуальними планами культури. Перша оцінка — негативна. У цьому разі концепти *Лень* і *ленин* постають як універсальні, співвідносячись із системою етичних цінностей народу, в якій *праця* розцінюється як чеснота, а *лінь*, *лінощі* — як вада, негативна якість людської натури. Друга оцінка — не негативна, а така, що виправдовує *Лінь*. У цьому випадку російський концепт *Лень* віддзеркалює національно-специфічний погляд на світ, у якому відображено філософію Споглядача. Із цих позицій *лінь* є корелятом таких понять, як *спокій*, *безпристрасність*, *блаженство*, і має специфічні риси, зумовлені особливостями російського менталітету, філософією абсолютного спокою і фаталізму (навіщо щось робити?), небажанням брати участь у метушні житейській. Російська культурна традиція не тільки глибоко ввібрала комплекс новозавітних уявлень про суєту суєт, про марність усякої діяльності і про птахів небесних, які не жнуть і не сіють, але вона ще й інтерпретувала їх як апологію бездіяльності. *Лінь* у творах російської літератури поетизується, осмислюється як філософський модус свідомості: обломовщина є неусвідомленою мрією російської людини про життя в неквапливих, спокійних роздумах про вічне, в осмисленні свого буття як факту перебування на землі.

Незважаючи на те що нам вдалося реконструювати стереотипний образ *ледачої людини* як центр сценарного фрейму, визначити її ознаки, поведінку, онтологічна сутність *ліні* лишається неочевидною, і це, на нашу думку, виявляється в дифузній семантиці, таксономічній розмитості іменника *лень*. Чому виникає стан ліні? Як його кваліфікувати? Для китайців *ленин* — це однозначно негативна властивість людського характеру, а для росіян — ні. *Лінь*, з одного боку, — це стан, який, як і багато інших станів, концептуалізується в мові як ворожа стихія, що захоплює людину ззовні, перемагає її. Однак поряд із ворожою силою *лінощів* існує зовсім інша концептуалізація, в якій *лінь* постає як *солодка лінь*, *м'ясна лінь*, *задумлива лінь*, *приємна лінь*, *тиха лінь*. Концептуалізація поняття *лінь* відбувається значною мірою через фразеологізми, що фіксують у формі стійких і відтворюваних мовних одиниць найважливіші, з погляду лінгвокультурної спільноти, ознаки концепту.

Отже, два протилежні способи концептуалізації поняття *лінь* відображають парадоксальність настанов російської культури.

Отримані результати підтверджують продуктивність семантико-когнітивного підходу, доводять, що шлях дослідження від семантики окремих одиниць мови до концепту є найбільш надійним.

Л і т е р а т у р а

1. Ван Лілі. Внутрішня форма слів-репрезентантів концепту *Лінь* в російській мові (на тлі зіставлення з китайськими ієрогліфами). *Мова : науково-теоретичний часопис з мовознавства*. Одеса : Астропринт, 2021. № 35. С. 61–68. DOI : <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2021.35.237797>. URL: <http://mova.onu.edu.ua/article/view/237797/>

2. Ван Лілі. Концептуальна семантика прикметника *ленивый* і стереотипний образ лінивої людини (за даними Національного корпусу російської мови). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологія*. 2023. № 92. С. 64–69. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-09>. URL : <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/22145/20434/>

3. Ван Лілі. Аксиологічний концепт ЛІНЬ як об'єкт лінгвістики та психології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологія*. Вип. 94. 2024. С. 49–56. DOI : <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2024-94-08>. URL : <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/23759/21616/>
4. Ван Лілі. Національно-культурна специфіка вербалізації аксиологічного концепту в лінгвокультурі : дис. ... докт. філос. за спец. 035 Філологія / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 228 с.
5. Чернцова О. В., Ван Лілі. Національно-культурна специфіка східнослов'янського концепту ЛІНЬ на тлі зіставлення з китайським 懶 (LĀN) (на матеріалі казкового дискурсу). *Мова : науково-теоретичний часопис з мовознавства*. Одеса : Астропринт, 2024. № 41. С. 54–59. DOI: 10.18524/2307-4558.2024.41.311210. URL : <http://mova.onu.edu.ua/article/view/311210/304046/>
6. Чернцова Е. В. Дискурсивное варьирование когнитивной семантики слова : опыт интегрального исследования (на материале глагольных предикатов *казаться, показаться, девербатива кажимость, парентезы кажется*) : монография. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2019. 428 с.
7. Чернцова Е. В. Лингвокогнитивная модель полисемии слов с семантикой когнитивной деятельности человека. *Slavia Centralis*. Vol. 14. № 1. 2021. С. 121–135. DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.14.1.123%E2%80%9393136.2021>. URL : <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/view/1265/>

References

1. Wang, L. (2021), “The inner form of words representing the concept LAZINESS in Russian as juxtaposed with Chinese characters”, *Mova / Language* [“Vnutrishnia forma sliv-representantiv kontseptu Lin v Rosiiskii movi (na tli zistavleniia z kytaiskymy iierohlifamy)”, *Mova*], Odesa I. I. Mechnikov National University; Astroprint publishing house, Vol. 35, pp. 61–68. DOI : <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2021.35.237797>.
2. Wang, L. (2023), “Conceptual semantics of the adjective *ленивый* and stereotypical image of a lazy person (according to the National Corpus of the Russian Language)”, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philology* [“Kontseptualna semantyka prykmetyka *lenivyy* i stereotypnyi obraz linyvoi liudyny (za danymy Natsionalnoho korpusu rosiiskoi movy)”, *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, Filolohiia*], Vol. 92, pp. 64–69. URL : <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/22145/20434/>
3. Wang, L. (2024), “Axiological concept of LAZINESS as an object of linguistics and psychology”, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philology* [“Aksiolohichnyi kontsept LIN iak ob'iekt lnhvistyky ta psykholohii”, *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, Filolohiia*], Vol. 94, pp. 49–56. DOI : 10.26565/2227-1864-2024-94-08. URL : <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/23759/21616/>
4. Wang, L. (2024), *National and cultural specificity of the verbalization of the axiological concept in linguistic culture* : Thesis for the degree of PhD [Natsionalno-kulturna spetsyfika verbalizatsii aksiolohichnoho kontseptu vlinhvokulturi : dys. ... dokt. fillos. za spetsialnistiu 035 Filolohiia], V. N. Karazin Kharkiv National University, 228 p.
5. Cherntsova, O. V., Wang, L. (2024), “National-cultural specificity of the of the east slavic concept of *laziness* in comparison with the chinese 懶 (lǎn) (based on the material of the fairytale discourse)”, *Mova / Language* [“Natsionalno-kulturna spetsyfika skhidno-slovianskoho kontseptu LIN na tli zistavleniia z kytaiskym 懶 (LĀN) (na materialii kazkovoho dyskursu)”, *Mova*], Odesa I. I. Mechnikov National University, Vol. 41, pp. 54–59. DOI : 10.18524/2307-4558.2024.41.311210. URL : <http://mova.onu.edu.ua/article/view/311210/304046/>
6. Cherntsova, E. V. (2019), *Discourse variation of word cognitive semantics : the experience of integral research (based on verbal predicates *kazatsya, pokazatsya, deverbative kazhimost', parenthesis kazhetsya*)* : monograph [Diskursivnoe var'irovanie kognitivnoy semantiki slova : opyt integral'nogo issledovaniya (na materiale glagol'nykh predikato kazat'sya, pokazat'sya, deverbativa kazhimost', parentezy kazhetsya) : monografiya], V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 428 p.
7. Cherntsova, E. V. (2021), “Linguo-cognitive model of word polysemy with semantics of human cognitive activity”, *Slavia Centralis* [“Lingvokognitivnaia model' polisemii slov s semantikoy kognitivnoy deyatel'nosti cheloveka], University of Maribor, Vol. 14, No. 1, pp. 121–135. DOI : <https://doi.org/10.18690/scn.14.1.123%E2%80%9393136.2021>. URL : <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/view/1265/>

Olena V. CHERNTOVA,

Doctor of Philological Sciences (Grand Ph.D.), Assistant Professor (docent), Professor of the Department of Foreign Literature and Classical Philology, the Faculty of Philology V. N. Karazin Kharkiv National University; 217/96 Druzhby narodov str., Kharkov, 61184, Ukraine; e-mail: e.v.cherntsova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1579-7070>.

Lili WANG,

Doctoral student of the Department of Foreign Literature and Classical Philology, the Faculty of Philology V. N. Karazin Kharkiv National University; 4 Maidan Svobody, Kharkiv, 61022, Ukraine; e-mail: lilychuqiji@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5599-942X>.

UNIVERSAL AND NATIONALLY-SPECIFIC FEATURES IN THE CONTENT OF THE AXIOLOGICAL CONCEPTS OF *LEN'* AND 懶 [LĀN] (LAZINESS)

Summary. The purpose of the work is to reveal the universal and nationally specific content of Russian and Chinese concepts. The object of research is the *Laziness* concept as a mental and linguistic and cultural phenomenon. The subject of this study is the identification of the national-cultural specificity of the Russian and Chinese concepts of *Len'* and 懶 [lǎn]. The result of the research is the revealed national and cultural specificity of the mentioned Russian and Chinese corresponding concepts. The complex semantic structure of the concepts *Лень* and 懶 (Laziness) has been clarified: the etymology of the representative words and the historical context of the concepts have been studied; changes in the semantics

of Russian and Chinese representatives have been traced. By applying methods of semantic and word formation analysis of representative words, cognitive features that form the core of conceptual meanings have been revealed: conceptual and evaluative components of the content of the concept. A linguacognitive analysis of the polysemy of the adjective ленивый (lazy) has been performed, and the stereotypical image of a lazy person has been reconstructed; stereotypical views about a lazy person, conceptualized in Russian and Chinese phraseology, have been identified, and a linguacognitive analysis of cultural models of the Russian and Chinese languages has been carried out. It has been **concluded** that the two opposing ways of conceptualizing the notion of *Len'* (*laziness*) in Russian linguoculture reflect the paradoxical nature of attitudes, in contrast to the unambiguously directed axiological nature of the concept of *laziness* (懒) in Chinese linguoculture. **The practical application** of the research results lies in the possibility of their use in translations of Russian literary, philosophical, and religious literature into the Chinese language, as well as for teachers of the Russian language in the Chinese audience.

Key words: concept, conceptualization, cognitive interpretation, national and cultural specifics, language picture of the world, linguoculturology, discourse, concepts *Len'* i 懒 [lǎn] (*laziness*).

Статью получено 25.12.2024г.